

Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi

Examining the Visuals in the Textbooks Used within the Scope of Social Studies Course in French Secondary Schools in the Context of Multiculturalism ¹

Veysi AKTAŞ²

Ministry of Education, Social Studies Teacher

Tuğba YAMAN³

Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Department of Social Studies

İlyas KARA⁴

Ministry of Education, Social Studies Teacher

ABSTRACT

Research Article

The aim of this study is to examine the visuals in the textbooks in the context of multiculturalism, which are studied within the scope of the social studies course in France's secondary schools. In France, which has a cosmopolitan social structure, textbooks have started to study it because of the curiosity of multiculturalism. The study was conducted by document review and the textbooks that are being studied within the scope of the social studies course in secondary school during the 2020-2021 education period constitute a sample of this study. Textbooks are called "History and Geography" but these books contain subjects that fall within the social studies course. Visuals in textbooks have been the sampling of research for study in the context of "multiculturalism". The visuals are resolved by the technique of content analysis. Looking at the findings from the analyses, here are six interlinked categories of the concept of multiculturalism: 1. Flag and Multilingualism, 2. Economic Living Terms and Activities, 3. Faith and Values, 4. Man and Environment, 5. History and Social Relations and 6. Management and Politics. These categories include flags and languages belonging to different nations that evoke the concept of multiculturalism, the depiction of beliefs and values of various societies, the living conditions and economic activities of people living in different geographies, the depiction of historical and social relations from the past to the present, the visuals reflecting the governance and policy understanding of many countries around the world. In this regard, the history and geography textbooks that are being studied within the scope of the social studies course in France's secondary schools can be said to have a content rich in multiculturalism.

Received: 26.11.2021

Revision received:

17.02.2022

Accepted: 29.05.2022

Published online:

29.05.2022

Key Words: France, social studies, textbooks, visuals, multiculturalism

¹ This study was presented as an oral presentation at the 7th International Social Sciences Congress of the Mediterranean Summit held on 12-13 March 2022

¹ Corresponding author:

Teacher

veysiaktas7@gmail.com

Orcid: 0000-0002-5174-7505

² *tugbayaman60@gmail.com*

Orcid: 0000-0002-3283-8989

³ *Teacher*

erbaali_ilyas@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-4755-0037

Fransa Ortaokullarında Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Okutulan Ders Kitaplarındaki Görsellerin Çokkültürlülük Bağlamında İncelenmesi*

Veysi AKTAŞ¹

Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Bilgiler Öğretmeni

Tuğba YAMAN²

Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü

İlyas KARA³

Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Bilgiler Öğretmeni

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışmanın amacı, Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında yer alan görsellerin çokkültürlülük bağlamında incelemektir. Kozmopolit bir toplumsal yapıya sahip olan Fransa’da okutulan ders kitaplarında çokkültürlülük durumunun merak uyandırıcı olmasından ötürü bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Çalışma doküman incelemesi ile yürütülmüş olup, çalışmanın örneklemini 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde ortaokulda sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitapları oluşturmaktadır. Ders kitapları “Tarih ve Coğrafya” olarak adlandırılmakla birlikte bu kitaplar sosyal bilgiler dersi kapsamına giren konuları içermektedir. Ders kitaplarındaki görseller “çokkültürlülük” bağlamında incelenmek üzere araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Görseller içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında, çokkültürlülük kavramına ilişkin birbiri ile bağlantılı altı kategori şöyledir: 1. Bayrak ve Çok Dillilik, 2. Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler, 3. İnanç ve Değerler, 4. İnsan ve Çevre, 5. Tarih ve Toplumsal İlişkiler ve 6. Yönetim ve Politika. Bu kategoriler içerisinde çokkültürlülük kavramını çağrıştıran farklı uluslara ait bayrak ve diller, çeşitli toplumların inanç ve değerlerinin tasviri, farklı coğrafyalarda yaşayan insanların yaşam şartları ve ekonomik faaliyetleri, geçmişten günümüze tarihi ve toplumsal ilişkilerin tasviri, dünya üzerindeki birçok ülkenin yönetim ve politika anlayışının yansıtıldığı görsellerin yer almaktadır. Bu bağlamda Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan tarih ve coğrafya ders kitaplarının çokkültürlülük bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Alınma Tarihi:
26.11.2021
Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 17.02.2022
Kabul Edilme Tarihi: 29.05.2022
Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 29.05.2022

Anahtar Kelimeler: Fransa, sosyal bilgiler, ders kitapları, görseller, çokkültürlülük.

* Bu çalışma, 12-13 Mart 2022 tarihlerinde düzenlenen Akdeniz Zirvesi 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar İletişim Bilgileri:

Öğretmen

veysiaktas7@gmail.com

Orcid: 0000-0002-5174-7505

² *tugbayaman60@gmail.com*

Orcid: 0000-0002-3283-8989

³ Öğretmen

erbaali_ilyas@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-4755-0037

Giriş

İnsan, sosyal bir varlıktır ve belirli bir toplumsal yapı içerisinde yaşayarak söz konusu toplumun kültürel bir parçası olur. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden birisi de onun kültürle ilişkili olan bu niteliğidir. Ulusal düzeyde düşünüldüğünde kültür; tarihsel bir özellik taşıyan, nesilden nesile aktarılan, insanlar arası iletişimin ve toplumun bir ürünü olan ortak bir varlıktır (Çelik, 2008, s. 7). Öte yandan kültür gibi ortak geçmiş ile ilgili ve hatırlamaya yönelik uygulamalar, her toplumun devamlılığını sağlayabilmesi açısından önemlidir. Dolayısı ile her toplumun geçmişten bugüne birikim ile oluşturduğu kültürü koruması toplumların geleceği açısından gereklidir. Ortak geçmişe yönelik hatırlatmalar sağlayan uygulamalar ritüeller ile görünür kılınmaktadır. Bu ritüeller dini törenler, şenlikler, kutlama ve anma törenleri, cenazeler biçiminde olabilmektedir. Ritüel kavramı daha çok dini olarak öne çıksa da gündelik yaşamla ilgili pek çok uygulamayı da içermektedir (İçen ve Tuncel, 2019, s. 67). Ortak geçmiş, kültür ve ritüel gibi kavramlar ayrıca ortak bir toplumsal kimliğin oluşumuna ve bunun devamlılığına katkı sağlamaktadır.

Toplumsal kimlik; belirli bir tarihi geçmişin, sembollerin, sanatsal ürünlerin, gelenek ve göreneklerin, inançların ve değerlerin sonucu olarak ortaya çıkar ve toplumun ortak hafızasından oluşur (Bilgin, 1994, s. 14). Daha sonra kültür, onu var eden bu unsurları koruma ve geliştirme misyonunu edinir. Kültür, belirli bir toplumda yaşayan insanlar için birleştirici ve bütünlendirici bir özelliğe sahiptir. Ancak toplum içerisinde yaşayan insanlara ve genel olarak topluma tekbiçimlilik dayatmaz (Cohen, 1999, s. 8). Bir toplumda olan genellik, manaları toplumun üyelerine göre değişebilen davranış biçimlerinin bir genelliğidir (Çelik, 2008, s. 32). Kültür, homojen ve değişmez bir yapıya sahip değildir. Belirli bir toplum içerisinde yaşayan bireyler ortak değerlere sahip olsa ve ortak sembollerini kullansa da her birey ve her grup bunları farklı farklı anlamlandırabilmektedir (Cohen, 1999, s. 9). Bu bağlamda aynı toplum yapısında birden çok kültür yer alabilmektedir.

Çokkültürlülük, kavram olarak yeni olsa da durum olarak yeni değildir. Öyle ki çokkültürlülük, çeşitli kültürlerin aynı zaman diliminde aynı coğrafyada var olduklarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda geçmişten bugüne hiçbir toplum diğer toplumlardan tamamen bağımsız olmamıştır. Tarihi süreçte toplumlar, birbirleriyle iletişim içerisinde olmuşlar ve bu iletişimin bir sonucu olarak da etkileşim yaşamışlardır. Birbirlerine düşman ve sürekli mücadele içerisinde olan toplumlar dahi olumsuz anlamda da olsa iletişim içerisine girerler ve birbirlerinden etkilenirler. Bu noktada, tarihte toplumlar arasındaki pek çok etkileşimin savaşlar sırasında yaşandığı bilinmektedir (Fay, 2001, s. 12). Bu bilgilerden yola çıkarak toplumlar arasındaki etkileşimin ve çokkültürlülüğün, toplumların bir yaşayış biçimi olduğu söylenebilir. Çokkültürlülük kavramı günümüzde ise daha dar bir çerçevede kullanılmaktadır. Genel olarak ulus-devletler içerisinde farklı kültürel özelliklere sahip olan grupların birlikte yaşamalarının siyasal imkanları ve sonuçları ile gündeme gelmektedir (Touraine, 2000, s. 44). Siyasi toplum, birden fazla gruptan oluşabilir ve bu gruplar farklı dillere, kültürlere ve geleneklere sahip olabilir. Çok uluslu veya çokkültürlü toplumlarda bu durum sıklıkla görülmektedir.

Çokkültürlülük kavramı, günümüz siyasal gündem konuları olan küreselleşme, demokrasi, insan hakları, çoğulculuk ve modernleşme gibi kavramlarla da ilişkilidir. Bu nedenle günümüz politikalarının merkezinde bulunur. Çünkü insanlar karşılıklı olarak birbirlerini hak ve sorumlulukları olan bireyler olarak kabul edebilir ve birlikte yaşayabilirler. Bu bağlamda çokkültürlülük kavramı modern demokrasiyi oluşturan temel faktör olarak değerlendirilmektedir. Çokkültürlü toplumlarda talepler çatışabilir ve bu çatışmalar demokrasinin sunduğu formüller ile çözülerek toplumsal uzlaşa sağlanabilir. Öyle ki bir ülkenin varlığını devam ettirebilmesi için vatandaşları arasında güçlü bir birlik, beraberlik ve aidiyet duygusu oluşturması gerekmektedir. Bunu ancak toplum içerisindeki farklılıkları göz

önüne alarak ve demokratik bir yönetim uygulayarak sağlayabilir. Aksi takdirde çokkültürlü yapıyı, çeşitliliği dikkate almayan ve herkesi bağlayan kararlar alan yönetimler toplumsal barışın ve devamlılığın sağlanması noktasında zayıf kalabilir. Çünkü çeşitlilik ve çokkültürlülük kaçınılmazdır ve günümüz toplumlarının hemen hemen tamamı değişik ölçülerde de olsa çokkültürlü yapıya sahiptir. Ancak çokkültürlülük her ülkede farklı politik karşılık bulmakta ve çatışan talepler durumunda farklı ülkeler farklı yaklaşımlar sergileyebilmektedir (Parekh, 2002, s. 6).

Bazı ülkeler var olan çokkültürlülüğün ortadan kaldırılmasını ve tektipleşmeyi hedefleyebilir ki bu yaklaşım asimilasyon olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda devletin, azınlıkların baskın olan grup ve kültür içerisinde asimile olmalarını sağlama hakkı ve sorumluluğa sahip olduğu düşünülmektedir. Böyle bir ülkede yaşayan vatandaşlar, içerisinde yaşadıkları toplumun bir parçası olmak, eşit hak ve sorumlulukları elde etmek istemeleri durumunda asimile olmayı kabul etmeleri yönetim tarafından beklenir (Habermas, 2002, s. 15).

Bunun yanı sıra çokkültürlü toplumlara yönelik olarak farklı bütünleştirme yaklaşımları da uygulanabilmektedir. Habermas (2002) vatandaşlık hakları bağlamında biçimlenen bir model önermekte ve farklı kültürlere sahip grupların siyasal katılım sağlayarak haklar temelli, farklı kültürel grupların ortak politik bir ürünü olan siyasal toplumu kurmaları ve paylaşımları gerektiğini ifade etmektedir. Taylor (1996) ise çokkültürlülüğün tanınması gerektiğini ve bütün kültürlerin önemli ve faydalı yanlarının olduğunu savunur. Aynı zamanda küreselleşmenin toplumsal etkileşimleri daha da artırdığını ifade ederek günümüzde birden fazla etnik grup barındıran toplumların, bütün kültürleri tanınmasının ve bu kültürlere eşit derecede yaklaşım sergilemesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir.

Toplumlar tarih boyunca kültürel etkileşim içerisinde olsa da bu etkileşim günümüzde en yoğun dönemini yaşamaktadır. Küreselleşmenin meydana getirmiş olduğu bu durum, farklı kültürlerin daha fazla etkileşim içerisine girmesine ve farklı kültürlere sahip toplumların beraber yaşamasına olanak sağlamaktadır. Küreselleşme, kültürel etkileşim bağlamında sınırlılıkları büyük oranda ortadan kaldırmış böylece bütünleşmiş bir dünya fikri yaygınlaşmıştır. Teknolojinin özellikle bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi ile coğrafi uzaklığın önemi azalmış ve küreselleşmenin gücü daha da artarak zamansal sınırlılıklar oldukça azalmıştır. Bu durum insanların dünya üzerinde kolayca yer değiştirmelerini sağlamış ve çokkültürlü toplumların oluşmasına neden olmuştur (Kurtdaş, 2018, s. 5).

Çokkültürlü toplum, en az iki farklı kültürel topluluğu barındıran yapıları ifade etmektedir. Çokkültürlü toplumlar bu duruma iki yoldan birini benimseyerek cevap verebilirler. Yukarıda da belirtildiği gibi bu yollardan birisi, çokkültürlü yapıyı memnuniyetle karşılayarak bu kültürleri tanımak, saygı duymak ve değer vermektir. Bu sayede çokkültürlü bir anlayışı yansıtabilirler. İkinci yolu benimseyenler ise çokkültürlü durumu tehlike olarak algırlar ve bu durumu kabul etmeyerek asimilasyon yaklaşımı sergilerler (Parekh, 1999, s. 32). Bu durum ise insan hakları ve demokrasinin temel ilkeleri ile çelişmektedir. Günümüz demokrasisi ve uluslararası hukuk tüm insanların, toplumların ve kültürlerin eşit olduğunu belirterek bu anlayışın toplumsal hayatın her alanında uygulamaya yansıtılması gerektiğini savunmaktadır. Bu insancıl ve modern yaklaşımın yaygınlaşmasının ve benimsenerek nesilden nesile aktarılmasının en etkili yolunun ise eğitim olduğu söylenebilir. Eğitim aynı zamanda var olan kültürlerin yaşatılabilmesi ve geliştirilebilmesi açısından da büyük öneme sahiptir. Bu anlayışın eğitime yansması olan çokkültürlü eğitim ise; dilin, dinin, cinsiyetin ve ırkın bir ayrışma nedeni değil aksine farklılıklar ile bütün bir toplum olmayı, biz olmayı öğretme ve benimsetme olarak tanımlanabilir. Çokkültürlü eğitim, bugün kutuplaşmış ve sorunların çoğaldığı dünyada, bu sorunlarından kurtulmanın ve daha özgürlükçü bir düzen kurmanın anahtarı olarak görülmektedir (Gay, 2004, s. 72). Çokkültürlü eğitime, yönetime yönelik pek çok tanım görmek mümkündür. Tanımlardaki bu farklılık

eğitimcilerin, siyasal düşünürlerin, felsefecilerin ve sosyologların çokkültürlü eğitime yönelik farklı beklentiler içerisinde olmaları ve olaya kendi uzmanlık alanlarından bakmaları ile ilgilidir. Bu durum çokkültürlü eğitim konusunun zenginleşmesini ve çeşitli çokkültürlü eğitim yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan bu yaklaşımlar incelendiğinde ise ortak özelliklerinin; farklılıkları avantaj olarak görme, bu farklılıklara saygı duyarak değer verme ve bu farklılıkları bireyin ve toplumun yararına yönelik olarak kullanma gibi noktalara önem vermeleri olduğu söylenebilir (Cherng ve Davis, 2019, s. 105).

Çokkültürlü eğitim ile ilgili ilk çalışmalar Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren toplum yapısında oluşan çeşitlilik ve farklı etnik grupların talepleri Amerika'da çokkültürlü eğitim anlayışının gündeme getirilmesini zorunlu kılmıştır (Başbay ve Bektaş, 2010; akt. Ulukaya-Öteleş, 2020, s. 157). Daha sonra Almanya, Kanada, Avustralya ve İngiltere gibi ülkelerde de çokkültürlü eğitime yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Keskin ve Yaman, 2014, s. 91). Çünkü çokkültürlülüğün yoğun bir hal aldığı ülkeler toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasının, kültürel zenginliklerin korunarak geliştirilmesinin en etkili yolunun eğitim olduğunu düşünmekte ve bu doğrultuda uygulamalara başvurmaktadır.

Öğrenciler zamanlarının büyük bölümünü okullarda geçirmektedir. Evde geçirdikleri zamanın bir kısmını da yine eğitim ile ilgili etkinliklere ayırmaktadır. Bu noktada ders kitapları da öğrencilerin en fazla başvurduğu eğitim materyallerinden biridir. Ayrıca öğretmenler de ders sırasında ders kitabını merkeze almakta ve rehber olarak görmektedirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde ders kitapları öğrenciler üzerinde büyük etkiye sahiptir. Ders kitaplarında yer alan görseller ve metinler hedeflenen kazanımların öğrencilere aktarılmasında büyük rol oynamaktadır. Öğrencilerin farkında olarak veya gizil öğrenme yoluyla, içerisinde yaşadıkları topluma aidiyet kazanmaları ve toplum içerisinde yaşayan kültürleri tanıyarak benimsemelerinde ders kitaplarının rolü büyüktür. Bu bağlamda çoğu konuda olduğu gibi çokkültürlülük konusunda da eğitimin, okulun ve ders kitaplarının yeri önemli görülmektedir. Çokkültürlü özelliğe sahip ülkelerin ders kitapları hazırlanırken farklı kültürel özelliklere sahip grupların dikkate alınması ve ders kitaplarında eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu öneminden dolayı ders kitaplarında çokkültürlülük kavramının yerinin incelenmesine ilişkin ulusal ve uluslararası alanyazında yapılmış bazı araştırmalar mevcuttur. Karahan-Üzülmez ve Karakuş (2018) yapmış oldukları *Ortaokul İngilizce Dersi Öğretim Programının ve İngilizce Ders Kitaplarının Çokkültürlülük Açısından İncelenmesi* başlıklı çalışmada ortaokul İngilizce dersi öğretim programının ve ders kitaplarının çok kültürlülük bağlamında yetersiz olduğu ve geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. İcen ve Tuncel (2019) tarafında yapılan *Toplumsal Hafızanın Siyasal Alan Tarafından İnşa Sürecinin Sosyal Bilgiler/Tarih Ders Kitaplarına Yansımaları* başlıklı çalışmada toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa sürecinin ders kitaplarına yansımalarını incelemek amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler/tarih ders kitapları Kutü'l Amare Zaferi örneği üzerinden yürütülen çalışmada ders kitapları incelenmiş ve katılımcı öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin öğrencilik yıllarından kalma Kutü'l Amare zaferi ile ilgili her hangi bir bilgi hatırlamadıkları görülmüştür. Katılımcılar bu zaferle ilgili bilgileri sokak afişlerinden ve kitle iletişim araçlarından edindiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar sisyasi koşulların ders kitaplarını etkilediğini belirtmiştir. Taş (2019) hazırlamış olduğu *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Çok Kültürlülük: 1998 – 2017 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında 2017 öğretim programı ve ders kitaplarının çok kültürlülük bağlamında 1998 öğretim programı ve ders kitaplarından daha zengin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hilal Şahin (2020) *Tarihsel Bir Olgu Olarak Kültür, Çokkültürlülük ve Hoşgörü* başlıklı çalışmasında farklı kültürlerin bir arada yaşaması ve hoşgörü iklimini, Orta Çağ

Hindistan’ında Ekber Şah özelinde incelemiştir. Ulukaya Öteleş (2020) de *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Çokkültürlü Eğitimin Yansımaları* başlıklı çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitim anlayışının yer alma durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda; 2018 sosyal bilgiler öğretim programında çokkültürlü eğitim anlayışının yansımalarının olduğunu görülmüştür. Öte yandan 2018 programının 1962, 1968, 1988, 1993 ve 1998 programlarıyla kıyaslandığında çokkültürlü eğitim ilkelerine daha uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat 2005 öğretim programının çokkültürlülük bağlamında gerisinde kaldığı sadece iki programın değer boyutunda eşit olduğu görülmüştür. Özen ve Dağyar (2020) tarafından yapılan *Çokkültürlülük Bağlamında Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının İncelenmesi* başlıklı çalışmada; ders kitaplarında kültürel öğelerin dağılımında nitelik ve nicelik bakımından dengesizlik olduğu ve bulguların ortaöğretim yabancı dil öğretim programlarının hedefleri ve çokkültürlülüğün temel ilkeleri ile uyumadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bakır ve Akcan (2021) tarafından yapılan *Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Çokkültürlü Eğitim Bağlamında İncelenmesi* başlıklı çalışmada; 1., 2. ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan metinlerde çokkültürlülüğe dair ifadelerin ders kitaplarında yer alan temalara dengeli bir dağılım göstermediği ve sınıf seviyesi yükseldikçe hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan metinlerde, çokkültürlü eğitime yönelik ifadelerin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Doğan ve Duman (2021) *Çokkültürlülüğün 1968’den Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması: Dönemsel Bir İnceleme (1968-1997/1998-2018)* olarak adlandırdıkları çalışmada; İncelenen sosyal bilgiler ders kitaplarının bütününe yönelik çıkarımlarda bulunulacak olduğunda, ders kitaplarının ulus devlet yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış olmasının çokkültürcü bir bakış açısının geliştirilmesi önünde engel oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra Boudjadi (2013), Dimici, Yıldız ve Başbay, (2018), El-Hélou (2006), Meunier (2008), Moldoveanu (2006), Nijenkam (2017) ve Özen ve Dağyar (2020) şeklinde sıralanan çalışmalarda öğretim programı ve ders kitaplarında çokkültürlülüğü ele almış ve eğitimde çokkültürlülüğün önemine değinilmiştir. Söz konusu bu araştırmalar incelendiğinde, toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasında çokkültürlü eğitimin etkisine değinilmektedir. Aynı zamanda çokkültürlü eğitimin etkili bir şekilde verilmesi konusunda öğretim materyallerinden biri olan ders kitaplarının önemli rollerine vurgu yapılmaktadır. Derslerde kullanılan bu kitapların hazırlanması konusunda aynı toplum içerisinde yaşayan bütün kültürel grupların dikkate alınması gerektiğine ilişkin görüşler ve yine söz konusu kitapların incelenmesinin çokkültürlü eğitime önemli katkılar sağlayacağına yer verilmektedir.

Avrupa’nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Fransa’nın da denizaşırı bir tarihi geçmişe sahip oluşu, 1950’li yıllardan sonra almış olduğu yoğun işçi göçleri ve yine pek çok nedenlerden dolayı çokkültürlü bir yapıya sahiptir. Bugün Fransa nüfusunun yaklaşık olarak %10’unu yabancı etnik kökenli vatandaşlar oluşturmaktadır (Deniz, 2020, s. 12). Bu özelliğinin yanı sıra Fransa, 1789 Fransız İhtilali’ni gerçekleştirerek eşitlik, özgürlük, adalet, demokrasi, cumhuriyet, milliyetçilik ve laiklik gibi kavramların dünya çapında yayılmasında öncü olmuştur. Demokrasi ve insan haklarının gelişiminde öncü ülkelerden biri olan Fransa’nın ders kitaplarında farklı kültürlere yer vererek, ders kitaplarının çokkültürlülük konusunda zengin olması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle çokkültürlü ve kozmopolit bir toplumsal yapıya sahip olan Fransa’da, okutulan ders kitaplarında çokkültürlülüğün durumu merak konusudur. Bu nedenle söz konusu bu çalışmada Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan ders kitaplarının çokkültürlülük bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Temel amaç doğrultusunda ders kitaplarında çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yer verilme durumu analiz edilerek, ders kitaplarında çokkültürlülüğe yönelik öneriler

sunulması hedeflenmiştir. Söz konusu çalışmanın, ders kitaplarında kültürel çeşitliliğe ilişkin farkındalık konusunda ilgili alan yazına katkıda bulunması düşünülmektedir.

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeline, örnekleme, verilerinin toplanmasına ve analiz sürecine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Model

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarının çokkültürlülük bağlamında incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yürütülmüştür. Doküman incelemesi, yazılı belge ya da görsel malzemelere ilişkin bilgilerin titizlikle ve sistematik olarak analiz edilmesi amacıyla kullanılan nitel araştırma metodlarından biridir (Wach & Ward, 2013, s. 1). Doküman incelemesi ile araştırılması hedeflenen olgu ve olaylara yönelik bilgi edinme amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189).

Evren ve Örneklem

Fransa’da 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde ortaokul 5., 6., 7. ve 8. sınıf seviyelerinde, sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan ders kitapları bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Ders kitaplarının genel ismi “Tarih ve Coğrafya” olarak adlandırılmakla birlikte bu kitaplar sosyal bilgiler dersi kapsamına giren tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularını içermektedir. Bu çalışmada, söz konusu ders kitaplarında yer alan görseller “çokkültürlülük” bağlamında incelenmek üzere araştırmanın örnekleme konu olmaktadır. Fransa ortaokullarının tüm sınıf seviyelerinde okutulmakta olan bu ders kitaplarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. *Çokkültürlülük Bağlamında İncelenen Fransa Ortaokul Ders Kitapları*

<i>Kitabın Adı</i>	<i>Sınıf Düzeyi</i>	<i>Yayın Yılı</i>	<i>Kitabın Yazarı</i>	<i>Yayın Evi</i>
Histoire et Geographie	6é (5. Sınıf)	2019	Collectif	Nathan Maison d’edition
Histoire et Geographie	5é (6. Sınıf)	2019	Collectif	Nathan Maison d’edition
Histoire et Geographie	4é (7. Sınıf)	2019	Collectif	Nathan Maison d’edition
Histoire et Geographie	3é (8. Sınıf)	2019	Collectif	Nathan Maison d’edition

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak yürütülen bu çalışmanın verileri doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Araştırma için hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılacağı araştırmanın amacı ve problemi ile yakından ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Söz konusu bu çalışmada, araştırmanın amacı doğrultusunda ders kitapları çalışma dokümanları olarak belirlenmiştir. Verilerin kaynağını oluşturan ders kitapları, Fransa ortaokullarında tüm sınıf seviyelerinde okutulmakta olan tarih ve coğrafya ders kitapları ile sınırlı tutulmuştur. Ders kitaplarının çokkültürlülük bağlamında incelenmesi amacıyla, araştırma verileri görseller aracılığıyla toplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada doküman incelemesi Foster (1995)’in sıraladığı (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliği kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma olmak üzere beş temel adım takip edilerek gerçekleştirilmiştir (akt. Yıldırım

ve Şimşek, 2018, ss. 194). Araştırma sürecinde takip edilen söz konusu bu adımlar şöyle detaylandırılabilir: 1) Dokümanlara ulaşma: Araştırmada doküman olarak kullanılan Fransa ortaokul ders kitapları Fransa Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığında temin edilmiştir. 2) Orijinalliği kontrol etme: İlgili dokümanlar Fransa resmi devlet kurumundan temin edilmesinden dolayı dokümanların orijinal olduğu kabul edilmiştir. 3) Dokümanları anlama: Bu adımda, Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan tarih ve coğrafya ders kitapları her bir sınıf seviyesi dikkate alınıp birbiriyle karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiş, araştırma problemi ile ilişkilendirilmesi yapılmıştır. 4) Veriyi analiz etme: Bu adımda ise artık araştırmanın analiz süreci başlamış ve araştırmanın veri kaynağı olarak kullanılan ders kitaplarındaki görseller “çokkültürlülük” bağlamında içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. İçerik analizi sürecinde, ders kitaplarındaki analize konu olan görsellerin tümü tek tek incelenmiş ve araştırma problemi ile ilişkili olan görseller saptanmıştır. İlgili görseller derinlemesine bir değerlendirmeye tabi tutularak kodlamalar ve kategorileştirmeler yapılmıştır. Kategorilerin nicel olarak sunumunu gerçekleştirmek amacıyla kategorilere ilişkin sayısallaştırmalar yapılarak araştırmanın analiz süreci tamamlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, içerik analizinin Bailey (1982)’in önerdiği “analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırılması” (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018, ss. 197) yönergesine göre yapılmasıdır. 5) Veriyi kullanma: Analizler sırasında elde edilen veriler, çalışmada kullanılmak üzere bulgular bölümünde yer almıştır. Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla, araştırmada veri kaynağı olarak kullanılan görseller her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı ve olabildiğince yansız bir şekilde analiz edilmiştir. Araştırmayı yürüten üç araştırmacıdan iki tanesinin alan uzmanlığına sahip olmasının yanı sıra, çevrim içi bir platformda üç araştırmacının da katılımıyla düzenli toplantılar gerçekleştirilmiş ve analizler üzerinde derinlemesine değerlendirmeler, fikir alışverişleri yapılarak görüş birliğine gidilmiştir. Araştırmanın tüm süreçlerinde her üç araştırmacı sürekli etkileşim halinde olmuş ve çalışmanın planlı bir şekilde yürütülmesine dikkat edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan tarih ve coğrafya ders kitaplarında çokkültürlülük olgusuna yer verilme durumuna ilişkin elde edilen bulgular sunulmaktadır. Dört farklı sınıf seviyesinde sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarındaki görsellerin frekans analizlerine Tablo 2’de yer verilmektedir. Daha sonra, incelenen ders kitaplarındaki görseller çokkültürlülüğü çağrıştıran durumlarına göre temel hatlarıyla yorumlanmıştır.

İçerik analizi sürecinde konuyla ilgili yapılan kapsamlı incelemeler neticesinde dört farklı sınıf düzeyine ait ders kitaplarında çokkültürlülük minvalinde, toplam 239 görsel tespit edilmiştir. Söz konusu görsellerdeki betimlemeler, görsellerin içindeki mevcut kavramlar ve semboller gibi bazı durumlar göz önünde bulundurularak çalışmada altı farklı kategoriye ulaşılmıştır.

Tablo 2. *Çokkültürlülük ile İlişkilendirilen Öğelerin Sosyal Bilgiler Kapsamında Okutulan Ders Kitaplarında Yer Alma Sıklığı*

	<i>5 (6 e)</i>	<i>6 (5 e)</i>	<i>7 (4 e)</i>	<i>8 (3 e)</i>	TOPLAM
Bayrak ve Çok Dillilik	2	5	5	6	18
Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler	3	13	28	3	47

İnanç ve Değerler	6	14	3	2	25
İnsan ve Çevre	13	11	26	2	52
Tarih ve Toplumsal İlişkiler	11	13	16	11	51
Yönetim ve Politika	2	12	20	12	46
TOPLAM	37	68	98	36	239

Çokkültürlülük olgusunu çağrıştıran görseller yorumlanmış, kategorilerin sayısal olarak dağılımı gerçekleştirilmiş olup söz konusu dağılım yukarıda yer alan Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’deki dağılım göz önünde bulundurulduğunda çokkültürlülük ile ilgili en çok görselin 7 (4 e). sınıf düzeyine ait ders kitabında yer aldığı ulaşılmıştır. Konuyla ilişkili en az görselin ise 8 (3 e). sınıf düzeyine ait ders kitabında olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan 5 (6 e). sınıf düzeyi ders kitabında ise 37 görselin olduğu tespit edilmiştir.

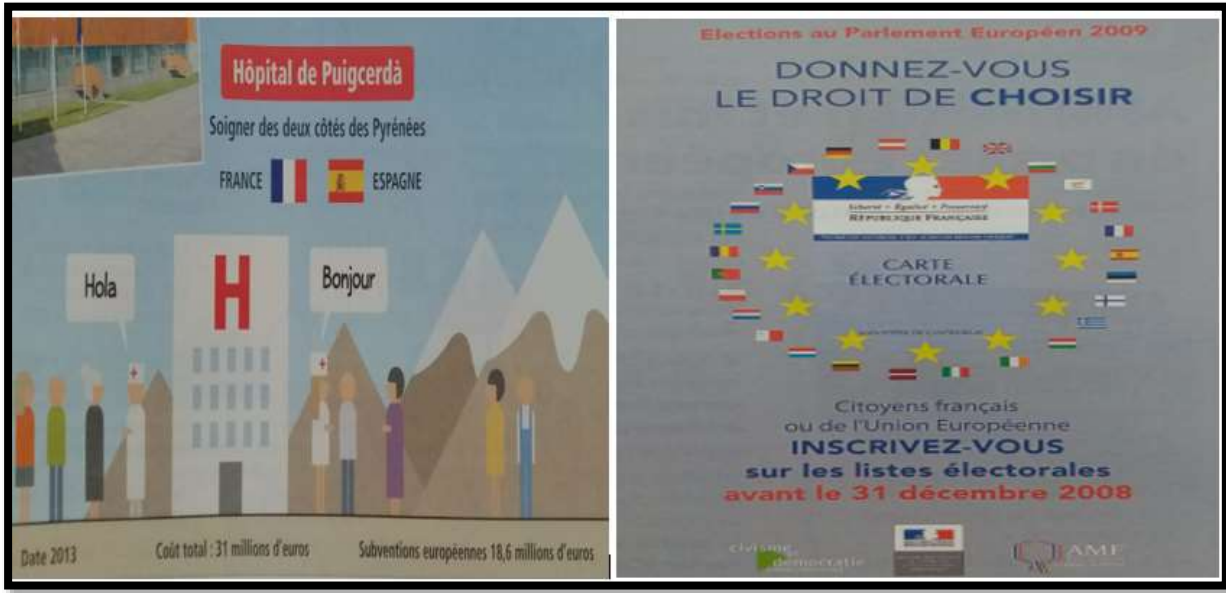
Kategori özelinde değerlendirildiğinde çokkültürlülük ile bağlantılı en fazla görselin 52 ile “İnsan ve Çevre”de olduğu tespit edilmiştir. En az görselin tespit edildiği kategori ise 18 ile “Bayrak ve Çok Dillilik” kategorisi olduğu görülmüştür. Bu bulgular dışında kategorilerin en çok ve en az yer aldığı sınıf düzeyleri ise şu şekilde aktarılabilir:

- Bayrak ve Çok Dillilik kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 8 (3 e). sınıf düzeyinde olup en az 5 (6 e). sınıf düzeyindedir.
- İnanç ve Değerler kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 6 (5 e). sınıf düzeyinde olup en az 8 (3 e). sınıf düzeyindedir.
- Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 7 (4 e). sınıf düzeyinde olup en az 5 (6 e). sınıf düzeyi ile 8 (3 e). sınıf düzeyinde eşit şekilde yer aldığı görülmüştür.
- İnsan ve Çevre kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 7 (4 e). sınıf düzeyinde olup en az 8 (3 e). sınıf düzeyindedir.
- Tarih ve Toplumsal İlişkiler kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 7 (4 e). sınıf düzeyinde olup en az 5 (6 e). sınıf düzeyi ile 4 (3 e). sınıf düzeyinde yer aldığı görülmüştür.
- Yönetim ve Politika kategorisiyle ilişkili görsellerin dağılımı en çok 7 (4 e). sınıf düzeyinde olup en az 5 (6 e). sınıf düzeyindedir.

Aşağıdaki kategorilerde Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan tarih ve coğrafya ders kitaplarında yer alan görsellerin çokkültürlülük kavramını ifade etme ve çağrıştırmaya durumları yorumlanmıştır.

1. Bayrak ve Çok Dillilik

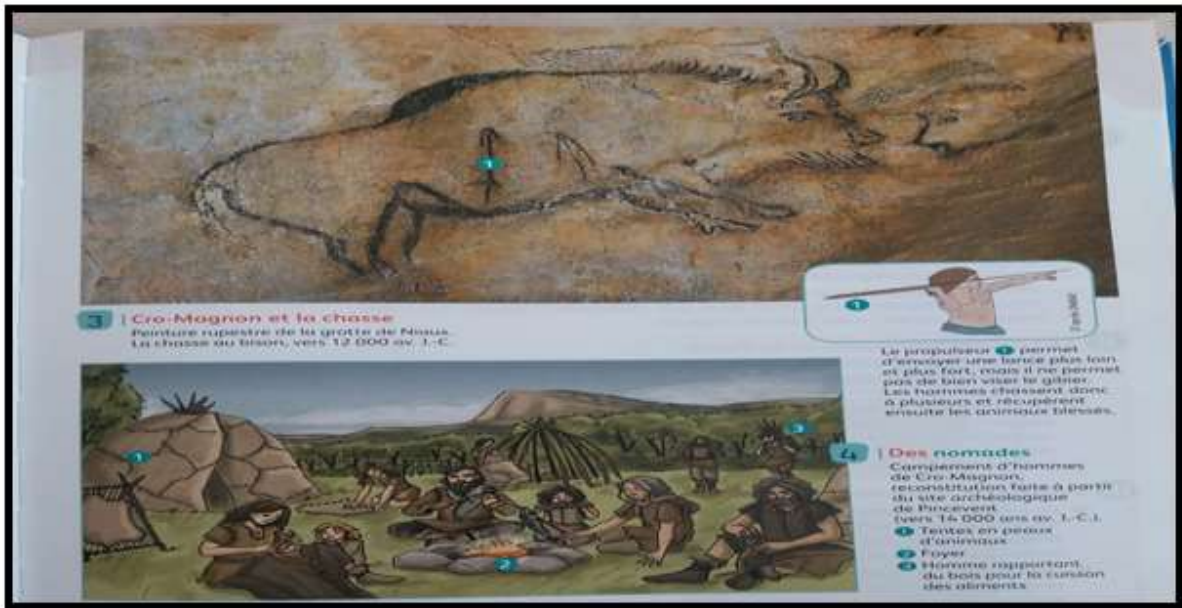
Sağlık kuruluşundaki bireylerin selamlaşmasının resmedildiği Görsel 1’de (solda) farklı dil ve bayrakların yer aldığı görülmektedir. İspanyol ve Fransız bayraklarının bir arada verilmesi ve çeşitli selamlaşma ifadelerinin kullanılması çok dilliliğe vurgu yapıldığını göstermektedir. Görsel 2’de (sağda) ise Avrupa Birliği üyelerine ait bayrakların bir kalp motifinde verilmesi ülkeler arası işbirliğinin ve uluslararasılaşmanın vurgulandığını göstermektedir. Tek kültürlülükten ziyade çokkültürlülük ekseninde bir düşüncenin savunulduğu anlaşılabilir. Öte yandan Görsel 1’in sosyal yaklaşmayı çağrıştırdığı, Görsel 2’nin ise siyasal yaklaşmayı çağrıştırdığı ifade edilebilir.

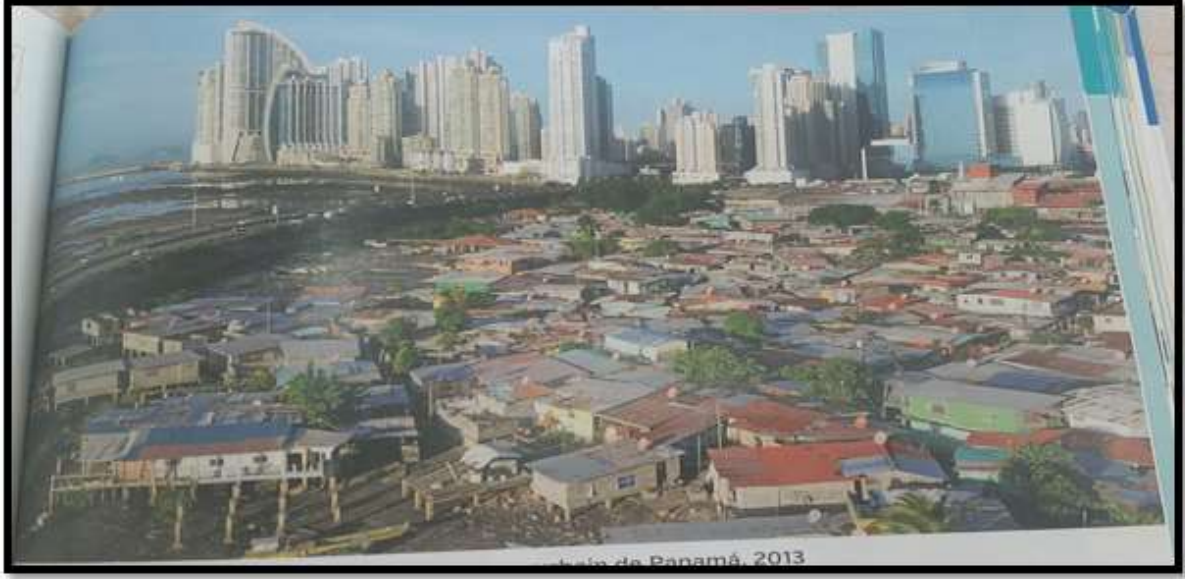
Görsel 1. ve 2. Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler (Collectif (2016a, s. 65, 66).

2. Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler

Tarih öncesi çağların ve insanlığın ilk ekonomik faaliyetlerinin tasvir edildiği Görsel 3'te mağara ve ağaç kovuklarında yaşayan bireylerin eşgüdümle hareket ederek hayatlarını idame ettikleri görülmektedir. Görsel 4. incelendiğinde ekonomik yaşam standardının barınma biçimlerine de etki ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim ders kitabında yer alan açıklamalarda ve etkinlik örneklerinde refah seviyesindeki mevcut durumun insanların barınma koşullarına doğrudan etki ettiği vurgulanmaktadır. Çokkültürlülük bağlamında Görsel 3'ün toplumsal eşgüdüme ve yardımseverliğe atıf yaptığı söylenebilir. Görsel 4'te ise maddi yoksunluk ile zenginliğin çatışmasıyla ortaya çıkan sosyal sorunlar kendini mimari yapıda da göstermiştir.

Görsel 3. Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler (Collectif (2016a, s. 31).

Görsel 4. *Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler (Collectif (2016a, s. 38).*

3. İnanç ve Değerler

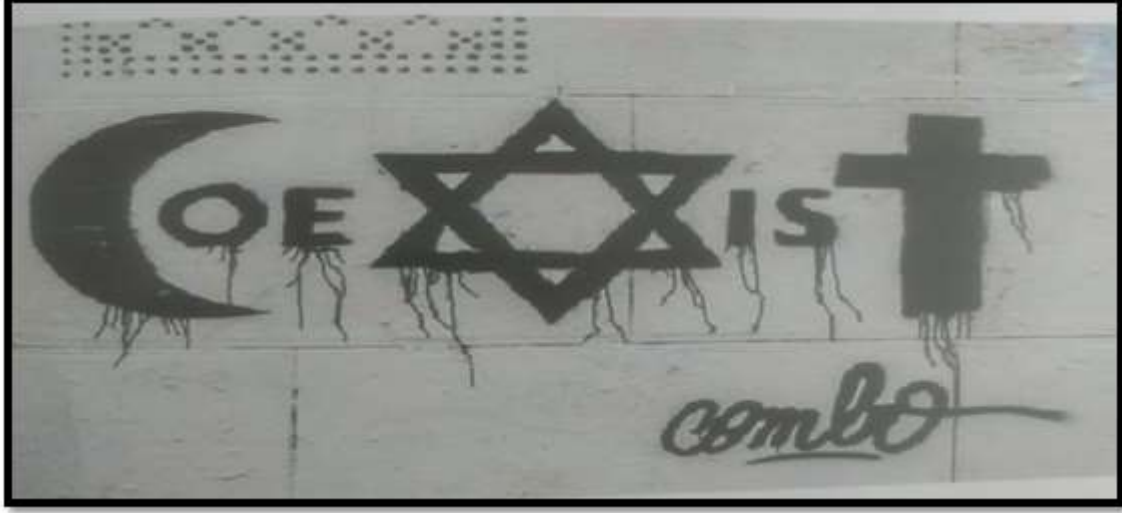
Fransa ders kitaplarında üç büyük semavi dinin ve diğer yerel dinlerin dikkate alınıp ayrıntılı işlendiği görülmüştür. Nitekim kitapların birçok ünitesinde farklı dinlerin içeriklerde anlatıldığı ve görsellerle desteklendiği tespit edilmiştir. Ülkede Hristiyanlığın yaygın olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Fransız vatandaşları içinde İslamiyet ve Musevi inancına mensup kişilerin de olduğu göz önünde bulundurulduğunda çokkültürlülüğün dini boyutuyla vurgulandığı görülmektedir. Görsel 5'te (solda) Hz. Musa'ya bildirilen "On Emir" tasvir edilmişken ve Görsel 6'da (sağda) Hz. Muhammed döneminde Müslümanların Kabe'deki ibadetleri betimlenmiştir.

Görsel 5. ve 6. *İnanç ve Değerler (Collectif (2016a, s. 77, 79).*

Dinler arası bir çatışmanın yaşanması ve devamında değerlerin kutuplaşıp bir saldırı gerekçesine dönüşmesinin engellenmesi için okulların da konuyla ilgili önemli roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu durumu Fransa tarih ve coğrafya ders kitaplarının içeriğini ve

görsellerini incelediğimizde görebiliriz. Görsel 7’deki dini semboller de esasında farklı öğretileri barındırıyor olsa da inançların bir çatıda birleşebileceğine vurgu yapmaktadır. Nitekim Görsel 7’de dini sembollerle oluşturulan coexist ifadesinin Türkçe karşılığı bir arada yaşamak, birliktelik anlamlarına gelmektedir.

Görsel 7. *İnanç ve Değerler (Collectif (2016a, s. 101).*

4. İnsan ve Çevre

Bu kategoride özellikle şehirleşme ve mimari tasarımların insan ile bağlantısına değinilmiştir. Binlerce yıldır süregelen coğrafyanın insan yaşamındaki etkisi günümüzde de gerçekliğini devam ettirmektedir. Görsel 8’de (solda) Paris şehrinin düzenli ve modern mimarisi dikkat çekmektedir. Öte yandan Görsel 9’da (sağda) Rio de Janerio’nun kentsel yapısının çarpık oluşu ve coğrafi yapıların şehirleşmeye olan etkisi göze çarpmaktadır. Paris’te genelde sosyoekonomik düzeyde yüksek standarda sahip yaşam tarzı resmedilirken Rio de Janerio’da hem düşük hem de yüksek standardı içeren bir hayat biçiminin betimlendiği görülebilir.

Görsel 8. ve 9. *İnsan ve Çevre (Collectif (2016d, s. 48, 51).*

Görsel 10. birbirinden farklı yaşam alanlarının varlığını aktarmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde -aralarında birkaç metre mesafe olmasına rağmen- sosyoekonomik

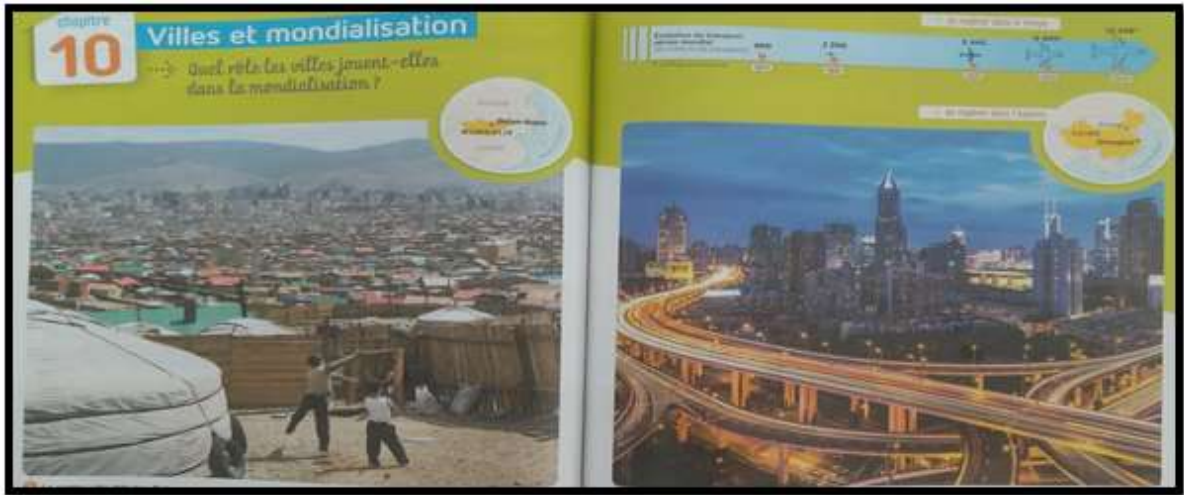
bakımdan önemli farklılıklar olduğu bilinmektedir. Kitaplardaki etkinliklerde ve içerikte bahsedilmesinin yanı sıra görseller aracılığıyla da bu gerçeklik net bir biçimde gösterilmektedir. Tek bir görsel incelendiğinde bile “Çadır - Gecekondu - Rezidans” yapıları arasındaki çarpıklık görülecektir.

Görsel 10. *İnsan ve Çevre (Collectif (2016d, s. 55).*

5. Tarih ve Toplumsal İlişkiler

Bireylerin bölgesel veya sınıfsal farklılıkların sosyoekonomik yansımalarının vurgulandığı Görsel 11’de yaşam koşullarına dair bir tasvir söz konusudur. Hayat standartlarındaki farklılıkların getirdiği sonuçlar nedeniyle yardıma muhtaç kişilerin görüldüğü Görsel 11’de aynı zamanda lüks yaşam tarzının da aynı şehirde mevcut olduğunu göstermektedir.

Görsel 11. *Tarih ve Toplumsal İlişkiler (Collectif (2016b, s. 87)*

Tarihte pek çok ülkeyle siyasi rakip veya dost ilişkiler içinde olan Fransa’nın, söz konusu temaslarında farklı düşünce ve yaşam biçimlerine saygılı olduğunu vurgulayan Görsel 12’de (solda) evrensel dünyada yer edinmiş pek çok yerli ve yabancı isim anılmıştır. Görsel 13’te (sağda) tarih öncesi dönemde mağaralarda yaşayıp kendini yabancı hayata karşı koruyan

insanın mücadelesi resmedilirken aynı görselin altında sağlam yapılardan biri olan şatoların barınma mekânı olduğu tasvir edilmiştir.

Görsel 12. ve 13. *Tarih ve Toplumsal İlişkiler* (Collectif (2016b, s. 98).

6. Yönetim ve Politika

Görsel 14'te Avrupa Birliği'nin parçalanması tehlikesine bir atıf yapılmıştır. Çatlamaya başlayan bir fincan üzerinden yapılan benzetme ile Birleşik Krallık'ın birlikten ayrılması konusunun görüşülmesi vurgulanmıştır. Bu mizahi çizimden birliğin idaresinde ortak ve kararlarının alınmasında fikir alışverişine ve eşgüdümüne önem verildiği söylenebilir. Nitekim tüm birlik üyelerine ait bayrakların yer alması da çokkültürlülükle ilişkilendirilen kategorilerden yönetim ve politika hususuna değinildiği görülmektedir. Ders kitaplarında konuyla ilgili çeşitli etkinlikler, görseller ve içerikler incelendiğinde siyasi tartışmalarının olağan ve gerekli olduğuna dair tespitler yapılabilir.

Görsel 14. *Yönetim ve Politika* (Collectif (2016c, s. 115).

Görsel 15'teki çizim esasında pek çok mesaj barındırmaktadır. Bu mesajlar; siyasi krizlerin olumsuz sonuçları, elektrikli tellerle ve büyük ölçekli duvarlarla örülmüş sınırlarda yaşanan pek çok sosyolojik araştırmaya konu olmuş meseleler, savunmasız insanların karşılaştığı zorlu deneyimler gibi çeşitli siyasi ve sosyal problemler vb. 2015'te savaştan kaçıp Avrupa sığınmaya çalışan bir ailenin üyesi olan Aylan Kurdi adlı çocuğun cansız bedeninin aslında evrensel bir sorun olan mülteci krizini hatırlattığı söylenebilir. Fransa ders kitaplarının bu görselle yer vermesi din, dil ve siyasi görüş fark etmeksizin her çocuğun ve savunmasız insanın korunmaya muhtaç olduğunu vurgulamaktadır.

Görsel 15. *Yönetim ve Politika (Collectif (2016c, s. 123).*

Görsel 16'da spor müsabakası üzerinden politik bir güç gösterisinin de vurgulandığı söylenebilir. Siyasi mesajlar vermesi bakımından film sahnelerinin kullanılabilirliğini gösteren bu görseller ABD ve Sovyet Rusya üzerinden dünyanın iki farklı kutupta yer aldığını göstermektedir. Söz konusu görselle ilişkili metinler incelendiğinde politik ve ideolojik görüş ayrılıklarının normal olması ve hoşgörülü bir siyasi atmosferin önemi dile getirilmiştir.

Görsel 16. *Yönetim ve Politika (Collectif (2016c, s. 148).*

Tartışma ve Sonuç

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarının (tarih ve coğrafya ders kitapları) çokkültürlülük bağlamında incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, verilerin analizi sonucunda çokkültürlülük kavramına ilişkin birbiri ile bağlantılı altı kategoriye ulaşılmıştır. Söz konusu bu kategoriler: 1. Bayrak ve Çok Dillilik, 2. Ekonomik Yaşam Şartları ve Faaliyetler, 3. İnanç ve Değerler, 4. İnsan ve Çevre, 5. Tarih ve Toplumsal İlişkiler ve 6. Yönetim ve Politika'dır. Bu bölümde, araştırmanın bulgularından yola çıkarak çalışmaya ilişkin sonuçlara yer verilecek ve konuyla ilgili alanyazında yapılan çalışmalar ile karşılaştırmalar yapılarak var olan benzerlik ve farklılıklar ortaya konulacaktır.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın birinci kategorisi olan bayrak ve çok dillilik bağlamında farklı ülkelere ait bayrak ve dillerin betimlendiği görsellerin yer aldığı ve söz konusu görseller ile çokkültürlülük kavramına vurgu yapıldığı görülmüştür. Söz konusu kitaplarda yerellikten ziyade çokkültürlülük ekseninde bir düşüncenin var olduğu söylenebilir. Konuyla ilişkili olarak Boudjadi (2013) "Öğrencilerin ders kitaplarında okudukları metinler ve gördükleri görseller, sadece bilgi aktarımı yapmaz aynı zamanda öğrencileri farklı kültürlerle de tanıştırır. Ders kitapları öğrencilere kendi kültürlerini daha iyi kavramalarının yanı sıra onları farklı kültürler hakkında da bilgi sahibi yapar. Fransa'da ortaokul ve lise seviyelerinde okutulan ders kitapları çok kültürlülük bağlamında incelendiğinde bu ders kitaplarının farklı kültürlerle ait bilgileri barındırdığı görülmektedir." şeklinde bir açıklama yapmaktadır.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın ikinci kategorisi olan ekonomik yaşam şartları ve faaliyetler bağlamında ekonomik yaşam standartlarının barınma ve yaşam tarzı gibi faaliyetler üzerinde etkili olduğu, bu durumun bazı olumlu ve olumsuz sonuçlara yol açtığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu olumsuz durumlar karşısında gösterilen toplumsal eşgüdümün ve yardımseverliğin çokkültürlülük kavramına atıfta bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın üçüncü kategorisi olan inanç ve değerler bağlamında üç büyük semavi dinin ve diğer yerel dinlerin, dikkate alınıp ayrıntılı bir şekilde işlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca kitapların birçok ünitesinde farklı dinlere ait bilgilerin yer aldığı ve bu içeriklerin görseller ile desteklendiği görülmüştür. Ülkede yaygın din olarak Hristiyanlığın benimsendiği ancak Fransız vatandaşları içerisinde İslamiyet ve Musevi inancına mensup kişilerin de olabileceği göz önünde bulundurularak, çokkültürlülüğün dini boyutuyla vurgulandığı görülmektedir. Bu durumun aksine, Dimici, Yıldız ve Başbay (2018) araştırmalarında ders kitaplarının genellikle Hristiyanlık dinine ait unsurlara yer verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir sonuca Özen ve Dağyar (2020) da araştırmalarında yer vermektedir. Araştırmacılar inceledikleri ders kitaplarında en çok yer verilen temanın değerler, inanışlar ve tutumlar olduğu ancak bu durumun sınıflar düzeyinde dengeli dağılımının yapılmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Söz konusu araştırma sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları birbiri ile örtüşmemektedir. Bu noktada ders kitaplarında yer alan inanç ve değerlere ilişkin görseller aracılığıyla, dinler arası bir çatışmanın yaşanması ve devamında değerlerin kutuplaşıp bir saldırı gerekçesine dönüşmesinin engellenmesi bakımından okulların da konuyla ilgili birtakım roller üstlenmesi önemli hale gelmektedir. Üstlenilmesi gereken bu misyonu Fransa tarih ve coğrafya ders kitaplarının içeriğini ve görsellerini incelediğimizde görebiliriz.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın dördüncü kategorisi olan insan ve çevre bağlamında özellikle şehirleşme ve mimari tasarımların insan ile bağlantısına değinilmiştir. Binlerce yıldır süregelen coğrafyanın insan yaşamındaki etkisi günümüzde de gerçekliğini devam ettirmektedir. Bu gerçekliğin

ders kitaplarında yer alan görseller aracılığıyla açık bir şekilde tasvir edildiği görülmüştür. Moldoveanu (2006) konuya ilişkin olarak Fransa'nın kozmopolit yapısının her alanda olduğu gibi şehir yaşantılarında da kendisini gösterdiğini ve bu durumun bazen birtakım sorunlara yol açtığını vurgulamıştır. Bununla birlikte Paris, Lyon, Strazburg, Dijon ve Bordo gibi yoğun nüfuslu şehirler çok kültürlü yapının sağladığı imkânlarla sahip olsa da bu gibi şehirlerde kozmopolit nüfus yapısının yönetimleri zora sokabildiğini söylemiştir. Bu bağlamda Fransa'da yaşayan insanların farklı kültürleri zenginlik olarak görmelerini ve yönetimlerin her kültüre varlığını devam ettirme ve geliştirme fırsatı sunmaları gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Moldoveanu (2006) bu gibi sorunlar karşısında eğitimin devreye girdiğini ve Fransa eğitim sisteminin amaçlarından birisinin de Fransa toplumunun çokkültürlü yapısını koruma ve geliştirme olduğunu ve yine Fransa eğitim sisteminin "birlikte yaşama" fikrini öğrencilere kazandırmayı hedeflediğini, bunun yanı sıra çok kültürlülüğün endişe duyulacak bir şey olmadığını, aksine toplumun gelişimine katkı sağlayacak büyük bir zenginlik kaynağı olduğu anlayışını eğitim öğretim yoluyla tüm topluma yaymayı amaçladığını ifade etmektedir.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın beşinci kategorisi olan tarih ve toplumsal ilişkiler bağlamında farklı düşünce ve yaşam biçimlerine saygı duyulduğu mesajı veren görsellerin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu bu görsellerde, evrensel dünyanın değeri olarak kabul edilen pek çok yerli ve yabancı isime yer verildiği görülmektedir. Dünyadaki önemli gelişmelere öncülük eden insanlara ders kitaplarında yer vermenin aynı zamanda çokkültürlü eğitim adına olumlu katkılar sağladığını vurgulayan Karahan-Üzülmez ve Karakuş (2018) da inceledikleri ders kitaplarında önemli değişim ve dönüşümlere kaynaklık eden üstün yetenekli insanlara yer verildiği bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca bölgesel veya sınıfsal farklılıkların sosyoekonomik yansımalarının vurgulandığı görseller aracılığıyla toplumsal ilişkilerin tasvir edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hayat standartlarının getirdiği farklılıklar nedeniyle toplum içerisinde yardıma muhtaç kişilerin olduğu ve buna karşılık lüks yaşam tarzının da aynı toplumda var olma durumu ders kitaplarındaki görsellerle açıkça ifade edilmektedir. Bu durumun çokkültürlülüğü yansıttığı görülmektedir. Özen ve Dağyar (2020) araştırmaları kapsamında inceledikleri ders kitaplarında kişilerarası başka bir ifadeyle toplumsal ilişkiler bağlamında çokkültürlülüğü yansıtan öğelere az sayıda yer verildiği bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmacılar toplumun sınıfsal yapısına ve sınıflar arasındaki ilişkilere söz konusu kitaplarda aslında yeterince yer verilmediğini ifade etmişlerdir.

Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarında, araştırmanın altıncı kategorisi olan yönetim ve politika bağlamında konuyla ilgili çeşitli görsellerin yer aldığı, görsellerde politikayı temsil eden insanların tasvir edildiği ve siyasi tartışmaların olağan olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Dimici, Yıldız ve Başbay (2018) tarafından yapılan çalışmada ders kitapları çokkültürlülük bağlamında incelenmiş ve söz konusu çalışmada siyasi yönelimler adına bir alt temaya ulaşılmıştır. Ancak araştırmacılar bu tema kapsamında yeterli bir veriye ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuca paralel olarak Özen ve Dağyar (2020) da ders kitaplarına ilişkin yaptıkları araştırmalarında politika öğelerine yönelik herhangi bir bulguya rastlamadıklarını ifade etmişlerdir. Tüm bu sonuçlara karşın Fransa ortaokul tarih ve coğrafya ders kitaplarında birtakım siyasi krizlerin olumsuz sonuçlarına ve bu sonuçlara bağlı olarak yaşanan pek çok trajik olaylar, savunmasız insanların gördüğü muameleler gibi çeşitli siyasi ve sosyal problemlere yer verildiği görülmektedir. Fransa ders kitaplarının bu görsellere yer vermesi din, dil ve siyasi görüş fark etmeksizin her çocuğun ve savunmasız insanın korunmaya muhtaç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca siyasi mesajlar veren film sahnelerinin tasvir edildiği görseller ile ABD ve Sovyet Rusya üzerinden dünyanın iki farklı kutupta yer aldığı ifade edilmektedir. Söz konusu görsellerle ilişkili metinler incelendiğinde politik ve ideolojik görüş ayrılıklarının normal olması ve hoşgörülü bir siyasi atmosferin önemi anlatılmaktadır.

Araştırma bulgularından yola çıkarak Fransa ortaokullarında sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulmakta olan tarih ve coğrafya ders kitaplarının çokkültürlülük bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu ders kitaplarında çokkültürlülük kavramını çağrıştıran farklı uluslara ait bayrak ve dillerin yer aldığı, çeşitli toplumların inanç ve değerlerinin tasvir edildiği, farklı coğrafyalarda yaşayan insanların yaşam şartları ve ekonomik faaliyetlerinin yer aldığı, geçmişten günümüze tarihi ve toplumsal ilişkilerin betimlendiği, dünya üzerindeki birçok ülkenin yönetim ve politika anlayışının yansıtıldığı görsellerin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda Fransa ortaokul tarih ve coğrafya ders kitaplarının çokkültürlülük bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Fransa eğitim sisteminde çokkültürlülüğün önemi ve gerekliliğini El-Hélou (2006) şöyle ifade etmektedir: “Fransız toplumunda çok kültürlülük yükseliş göstermektedir. Yükseliş gösteren bu çok kültürlülüğün temsili ise her geçen gün zorlaşmaktadır. Bu durum kurumların iş ve işlemlerinde zorluğa neden olabilmektedir. Aynı durum eğitimin planlanması ve uygulanmasında da görülmektedir. Çünkü öğretim programlarının ve ders kitaplarının görevi sadece bilgi aktarmak değil aynı zamanda toplumun devamlılığını sağlayarak topluma farklılıklara rağmen bir olma anlayışını kazandırmaktır. Bu nedenle Fransa gibi çok kültürlü yapıya sahip ülkeler öğretim programını ve materyallerini hazırlarken farklı kültürleri dikkate almalıdır. Bu sayede sahip olunan bu zenginlik okullarda paylaşılacak ve endişe verici bir durum olarak değil de bir zenginlik kaynağı olarak algılanacaktır. Bu düşünce bağlamında eğitim materyallerinde çok kültürlü bir anlayışın olması toplumun geleceği ve huzuru açısından oldukça gereklidir. Çünkü azınlık grupların eğitim öğretim faaliyetlerinde ve materyallerde temsil edilmesi ve bunun sürekli gözden geçirilmesi ötekileştirmeyi engelleyecek önemli çalışmalardan biridir.” Meunier (2008) ise çalışmasında Fransa eğitim sisteminin tarihi süreci içerisinde çokkültürlülüğün gelişim sürecini incelemiş ve çokkültürlü eğitim yaklaşımının durumunu ülkeye gelen göçlerle ilişkilendirmiştir. Meunier, yapmış olduğu çalışmanın sonucunda Fransa eğitim sisteminin tarih boyunca asimile politikası güttüğü ve ortak özelliklere sahip vatandaşlardan oluşan bir toplum oluşturmayı hedeflediği sonucuna ulaşmıştır. Fransa eğitim sisteminin en büyük hedefinin cumhuriyetçi değerlere sahip bireyler yetiştirmek olduğunu belirtmiştir. Öğretim programlarının ve ders materyallerinin de bu doğrultuda hazırlandığını ifade etmiştir. Bu durumun aksine, Nijenkam (2017) da yapmış olduğu çalışmada Fransa’da okutulan ders kitaplarında yer alan metinleri ve görselleri çokkültürlülük bağlamında incelemiş ve çalışmanın sonucunda ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerde farklı kültürlere ait bilgilere yer verilse de dengeli bir dağılımın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Sanayi İnkılabı’ndan sonra yaşanan göçler nedeniyle şehirlerde meydana gelen kozmopolit yapı, aynı toplum içerisinde yaşayan farklı kültürlere mensup insanların hak ve özgürlüklerinin her geçen gün daha da önemsenmesini sağlamıştır. Bu önemden dolayı çokkültürlü toplumlarda her bir kültürün benimsenmesi, korunması, geliştirilmesi ve yeni nesillere aktarılması ülke yönetimlerinin dolayısıyla da eğitim sistemlerinin en önemli görevlerinden biri haline gelmiştir. Eğitim-öğretim faaliyetleri ve bu faaliyetler sırasında kullanılan ders materyalleri bu görevin yerine getirilmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Materyal olarak kullanılan ders kitaplarının öğrenciler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde tüm kültürler göz önünde bulundurularak söz konusu bu materyallerin hazırlanması zorunluluk haline gelmiştir. Bu açıdan ders kitaplarında çokkültürlülüğe yer verilmesinin hak ve sorumluluklar ekseninde anlamlı ve geçerli bir durum olduğu söylenebilir.

Öneriler

- Ders kitapları hazırlanırken küresel vatandaş yetiştirme amacına yönelik çokkültürlülük öğelerine daha fazla yer verilmelidir.

- Ders kitabı hazırlama komisyonunda yer alan uzmanlar görevlerini ifa sürecinde objektif bir tavır takınmalı ve diğer kültürler hakkında da bilgi sahibi olmalıdırlar.
- Ders kitapları hazırlanırken küresel sorunların çözümünde çokkültürlü bir eğitimin katkıları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Ders kitaplarında Fransa'nın değişik bölgelerinde yer alan yerel kültürlerin önemine ve korunmasına yönelik içeriğe ve görsellere yer verilmelidir.
- Fransa'nın kozmopolitik yapısı göz önünde bulundurularak ders kitaplarının hazırlanması aşamasında Fransa'da yaşayan yabancı kökenli vatandaşların kendi kültürlerine yönelik öğelere de yer verilmelidir.

Kaynakça

- Bailey, K. D. (1982). *Methods of social research*. (2nd ed.). The Free Press.
- Bakır, K. F. & Akcan, E. (2021). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Çokkültürlü Eğitim Bağlamında İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(2), 1323-1343. DOI: 10.37217/tebd.970889
- Başbay, A. ve Bektaş, Y. (2010). Çokkültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 1300-1337.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Boudjadi, A. (2013). *La pluralité culturelle dans les manuels scolaires de FLE Dde l'enseignement secondaire (La thèse de doctorat)*. Faculté des Lettres et des langues Département de Langue et Littérature Françaises de Université Mentouri –Constantine. Constantin.
- Cherng, H. Y. S. & Davis, L. A. (2019). Multicultural matters: An investigation of key assumptions of multicultural education reform in teacher education. *Journal of Teacher Education*, 70(3), 219-236.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Collectif (2016a). *Histoire géographie 3e cycle 4- livre de l'élève*. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016b). *Histoire géographie 4e cycle 4- livre de l'élève*. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016c). *Histoire géographie 5e cycle 4- livre de l'élève*. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016d). *Histoire géographie 6e cycle 3- livre de l'élève*. Nathan Maison d'édition.

Çelik, H. (2008). Çok kültürlülük ve Türkiye'deki görünümü. *U.U. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(15), 319-332.

Deniz, R. (2020). *1789'dan 2020'ye Fransa'nın göç politikaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Dimici, K., Yıldız, B. ve Başbay, A. (2018). Hazırlık sınıfı İngilizce ders kitabının çokkültürlülük açısından incelenmesi: "English file" örneği. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 175-200.

Doğan, A. ve Duman, D. (2021). Çokkültürlülüğün 1968'den günümüze sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları: dönemselsel bir inceleme (1968-1997/1998-2018). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 21(43), 903-933.

El-Hélou, M. (2006). *Les représentations de « L'autre » dans les manuels de Français langue seconde au québec (La thèse de master)*. Mémoire Présenté Comme Exigence Partielle de la Maîtrise en Didactique des Langues de Université du Québec à Montréal, Montréal.

Fay, B. (2001). *Çağdaş sosyal bilimler felsefesi: Çokkültürlü bir yaklaşım*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foster, N. (1995). The analysis of company documentation. In C. Cassell & G. Symon (Eds.), *Qualitative methods in organizational research: A practical guide*. Sage.

Gay, G. (2004). The importance of multicultural education. *Educational Leadership*, 61(4), 31-35.

Habermas, J. (2002). *Öteki olmak, ötekiyle yaşamak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karahan-Üzülmez, Y. K. ve Karakuş, F. (2018). Ortaokul İngilizce dersi öğretim programının ve İngilizce ders kitaplarının çokkültürlülük açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(11), 773-802.

Keskin, Y. ve Yaman, E. (2014). İlköğretim sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında yeni bir paradigma: çokkültürlü eğitim. *Turkish Studies*, 9(2), 933-960.

Kurtdaş, M. Ç. (2018). Küresel terör çağında ulus devletinin artan önemi. *Tesam Akademi Dergisi*, 5(2), 151-181.

Meunier, O. (2008). Les approches interculturelles dans le système scolaire Français: Vers une ouverture de la forme scolaire à la pluralité culturelle. *Socio-logos Journals Openedition*, 2 (3). Consulté le 30 mai 2021. URL: <http://journals.openedition.org/socio-logos/1962>; DOI: <https://doi.org/10.4000/socio-logos.1962>

Moldoveanu, M. (2006). *La compétence multiculturelle: Condition nécessaire pour enseigner en milieu urbain? Perceptions d'étudiants-maîtres francophones*. Francophonies d'Amérique, (21), 151–170. <https://doi.org/10.7202/1005370ar>

Nijenkamp, L. (2017). *Les éléments culturels et interculturels dans les manuels scolaires D'accord et Grandes Lignes: Une analyse comparative des méthodes de niveau havo les plus utilisées pendant les cours de français aux Pays-Bas* (La thèse de master). Université d'Utrecht. Pays-Bas.

Özen, D. ve Dağyar, M. (2020). Çokkültürlülük bağlamında ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53(2), 1-36.

Parekh, B. (1999). Political theory and the multicultural society. *Radical Philosophy*, 13(95), 27-32.

Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Taylor, C. (1996). *Çokkültürlülük / tanınma politikası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2000). *Eşitliklerimiz ve farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz?*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ulukaya-Öteleş, Ü. (2020). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programına çokkültürlü eğitimin yansımaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 500-516.

Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.